

## **Compilation the components of an Islamic city based on upstream documents; A civilized approach**

**Azita Balali Oskuee** \*

**Received on: 24/01/2024**

**Fatemeh Jabbarpour Mehrabad** \*\*

**Accepted on: 06/08/2024**

**Erfan Rahimpour** \*\*\*

### **Abstract**

**Purpose:** The purpose of this research is to compile the components and indicators of the Islamic city from the perspective of upstream documents.

**Methodology:** The method of research is content analysis and descriptive-analytical approach and logical reasoning, as well as collecting information using library and documentary studies. In this study, the components related to the city and Islamic urbanism were extracted from the meta-documents by analyzing discourse, so that first according to the purpose of the study, 3 upstream documents were studied and the keywords and components related to the Islamic city were extracted, and in the next step, the relationship of these components with the desirable city of Quranic verses was addressed and finally a conceptual model containing components The desirable city was achieved under the monotheistic principle.

**Findings:** In this study, based on the goals and questions that were formulated, researchers sought to formulate components of the Islamic city from the perspective of upstream documents. Therefore, in this regard, in the first step, by examining the views of scholars and researchers in this field, the dimensions and components of the Islamic city were identified and introduced based on the principle of monotheism. In the next step, according to the first question of research after the study of 3 upstream documents (second statement of revolution, the basic model of Islamic Iran, progress and the general generalization of Islamic-Iranian style) components related to the Islamic city

---

\* Professor of faculty of Architecture and Urbanism, Tabriz Islamic Art university, Tabriz, Iran. (Corresponding Author).

a.oskoyi@tabriziau.ac.ir

 0000-0003-0096-9340

\*\* Doctoral student of Islamic Urbanism, Faculty of Architecture and Urbanism, Tabriz Islamic Art university, Tabriz, Iran.

fatemehjabbarpour@gmail.com

 0009-0000-4238-4661

\*\*\* Doctoral student of Islamic Urbanism, Faculty of Architecture and Urbanism, Tabriz Islamic Art university, Tabriz, Iran.

er.rahimpour@gmail.com

 0000-0003-1247-5081



were identified and explained. In the last step, since the upstream documents as a strategic document form the principles of all sides for the country, it also has the grounds for the formation of a desirable Islamic city. The components of the Islamic city were extracted in upstream documents and adapted to the triple systems of the Islamic city and to answer the second question by communicating the components to the three principles of promoting monotheism in ethics and spirituality. The promotion of monotheism of belief was achieved in the manifestations and functional manifestations, and finally the promotion of monotheism of belief in physical manifestations and manifestations. Thus, the findings of this study show that there is a relationship between the components of the Islamic city of upstream documents with the documents of the principles of monotheistic Islam, which leads to the presentation of a conceptual and executive model of the Islamic city with regard to The monotheistic principle and the introduction of the macro index have been implemented. What is important as a result is the body and function of the Islamic city, the embodiment of culture and the display of the influence of the principles, spirituality and ethics of monotheistic Islam; hence, the perspective. The body and function of the city can represent the values that govern society. In the desirable Islamic city, considering the components of monotheism in ethics, security, spirituality and public participation as social capital and its direct impact on the evolution of urban functions, including cultural functions and the revival and development of Iranian-Islamic symbols by preserving localization in Islamic urbanism. In a way, with a justice-oriented approach between the functions of the city and the needs of the people of monotheism, there is a belief in conformity and finally in the body of the city to achieve the spiritual body and the spiritual spirit in the city.

**Conclusion:** Always a favorable city. It has been one of the aspirations of all human societies, which from the past have been trying to achieve from observing the rules and regulations in the design and construction of human cities and settlements. In the present study, it was revealed that the Islamic city is based on three semantic, functional and physical systems. The semantic system in the Islamic city is influenced by theoretical monotheism and seeks to promote monotheism in ethics and spirituality. The functional system is also influenced by practical monotheism and aims to promote monotheism in functional manifestations and manifestations. The third system, the physical system, is affected by the combination of theoretical and practical monotheism, which seeks to promote monotheism in physical manifestations and manifestations. The Islamic city is in itself made up of the four connections of man, which in the majority of these three systems are influenced by the monotheism. because of the upstream triple documents (second statement of revolution, the basic pattern of Islamic Iranian progress and the general generalization of Islamic-Iranian style). As a strategic document, the strategic principles of the country are formed in all aspects, so they also have the grounds for the formation of a desirable Islamic city.

**Keywords:** Islamic city, the second step of the revolution, the Islamic Iranian development model, the comprehensive plan for the Islamic-Iranian lifestyle.

## تدوین مؤلفه‌های شهر اسلامی مبتنی بر اسناد بالادستی؛

### رویکردی تمدنی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۱۶

آزیتا بلالی اسکویی \*

فاطمه جبارپور مهرآباد \*\*

عرفان رحیم‌پور \*\*\*

#### چکیده

جهانبینی جهان‌شمول اسلامی، انسان و زندگی او را در هیچ عرصه‌ای فراموش نکرده و بر اساس اصول توحیدی، نیازهای واقعی او را در تمامی ابعاد مادی و معنوی در نظر گرفته است؛ از طرفی دیگر، شناخت مؤلفه‌های شهر اسلامی در اسناد بالادستی (گام دوم انقلاب، الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت، برنامه جامع سبک زندگی اسلامی-ایرانی) می‌تواند در تبیین جایگاه شهر اسلامی مؤثر باشد. روش پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی و رویکرد استدلال منطقی و همچنین جمع‌آوری اطلاعات با بهره‌گیری از مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی است. در این پژوهش، پژوهشگران به دنبال تدوین مؤلفه‌های شهر اسلامی از منظر اسناد بالادستی بودند. لذا با بررسی نظرات اندیشمندان و پژوهشگران، ابعاد و مؤلفه‌های شهر اسلامی بر اساس اصل توحید شناسایی و معرفی گردید. پس از مطالعه اسناد ۳گانه، مؤلفه‌های مرتبط با شهر اسلامی شناسایی و تبیین گردید و در انتها نیز از آنجایی که اسناد بالادستی به‌عنوان سند راهبردی شکل‌دهنده‌ی اصول همه‌جانبه برای کشور می‌باشند، مؤلفه‌های شهر اسلامی در اسناد بالادستی با نظام‌های سه‌گانه شهر اسلامی انطباق گردید. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که با برقراری ارتباط بین مؤلفه‌ها به سه اصل ترویج توحیدباوری در اخلاق و معنویت، ترویج توحیدباوری در مظاهر و نمودهای کارکردی و در نهایت ترویج توحیدباوری در مظاهر و نمودهای کالبدی دست‌یافته شد که منجر به ارائه‌ی یک مدل مفهومی و اجرایی شهر اسلامی با توجه به اصل توحیدی و معرفی شاخص کلان‌پایه‌سازی آن شده است.

**کلمات کلیدی:** شهر اسلامی، گام دوم انقلاب، الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت، برنامه جامع سبک زندگی اسلامی-ایرانی.

\* استاد دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران. (نویسندهٔ مسئول).

ID 0000-0003-0096-9340

a.oskoyi@tabriziau.ac.ir

\*\* دانشجوی دکتری شهرسازی اسلامی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران.

ID 0009-0000-4238-4661

fatemehjabbarpour@gmail.com

\*\*\* دانشجوی دکتری شهرسازی اسلامی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران.

ID 0000-0003-1247-5081

er.rahimpour@gmail.com



## بیان مسئله

در تاریخ اسلام و نظام معارف اسلامی، شهر دارای جایگاه و ساختار متفاوتی نسبت به سایر نگرش‌هاست. این تمایز از منظر دیدگاه اسلام به وجود آمده است؛ زیرا اسلام انسان را به‌عنوان یک موجود چندبعدی می‌شناسد که در حال تکامل و تعامل به سمت تکامل الهی است که برای دستیابی به این هدف غایی، باید در یک محیط زندگی بهینه و مطمئن زندگی کند (اسکویی و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۱۲۶). نظریه شهر اسلامی، بسته به دیدگاه‌ها و تفکرات افراد مختلف، در انحاء متفاوت تأیید، نقد، یا حتی انکار می‌شود. این تنوع آراء و تفاوت در دیدگاه‌ها اساساً به عواملی چون مبانی فکری و میزان تسلط افراد بر تعالیم و جهان‌بینی توحیدی اسلام برمی‌گردد (نقی زاده، ۱۳۹۴، ص ۶۴). بی‌تردید مؤلفه‌ها و ویژگی‌های شهر اسلامی به‌عنوان ظرف تمدنی نظام سیاسی و اجتماعی اسلام را باید در متون دینی به‌ویژه قرآن کریم و سیره نظری و عملی پیامبر بزرگ و ائمه معصومین، جستجو و بازشناسی نمود. به همین خاطر، می‌توان چنین نتیجه گرفت که شهر یا جامعه اسلامی معطوف به اصول، مبانی و نوعی نگرش خاص به جهان هستی، انسان، آخرت و خداوند است (خیام باشی، ۱۴۰۰، ص ۱۲۱). ایجاد محیط زندگی بر اساس اصول و مفاهیم اسلامی و برقراری ارتباط بین عناصر تشکیل‌دهنده آن، یک موضوع بسیار جدی و حیاتی است؛ زیرا ساختار کالبدی حاصل از این اصول و ارزش‌ها، توانایی تنظیم و اصلاح رفتارهای ناهنجار را فراهم می‌کند. به‌عبارت‌دیگر، اگر اثرات معماری و ساختار شهر بر رفتار انسان در نظر گرفته شود، شهری که بر اساس ارزش‌های اسلامی ساخته شده باشد، در افزایش روح هدایت و تقوا تأثیرگذار خواهد بود (اسکویی، ۱۳۹۸). شهر اسلامی نیز برخاسته از آموزه‌های اسلامی در سرزمین‌های گوناگون نموده‌های متنوعی را به تصویر می‌کشد. باین‌حال، این نمودها در اصل خویش یکسان هستند (آیتم، ۱۴۰۰، ص ۲۱۲). بنابراین شناخت مؤلفه‌های شهر اسلامی در اسناد بالادستی می‌تواند در تبیین جایگاه شهر اسلامی مؤثر باشد. هدف پژوهش حاضر، تدوین مؤلفه‌های شهر اسلامی از منظر اسناد بالادستی می‌باشد. به‌عبارت‌دیگر، در واقع گام اول با مطالعه نظرات اندیشمندان و پژوهشگران حوزه شهر اسلامی به استخراج ابعاد و نظام‌های شهر اسلامی پرداخته خواهد شد. در گام دوم با مطالعه‌ی بیانیه گام دوم انقلاب، الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت، برنامه جامع سبک زندگی اسلامی- ایرانی، نمودهای شهر اسلامی در این اسناد استخراج خواهند شد و در گام آخر برقراری ارتباط زیر مؤلفه‌های شهر اسلامی استنتاج شده از اسناد با

اصول اسلام توحیدی مدنظر است. این پژوهش درصدد پاسخگویی به سؤالات زیر می‌باشد:

- شاخص‌های شهر اسلامی از دید اسناد بالادستی کدامند؟
- آیا ارتباط معناداری بین مؤلفه‌های شهر اسلامی اسناد بالادستی با اسناد اصول اسلام توحیدی وجود دارد؟

### ۱. پیشینه‌ی پژوهش

سابقه‌ی پژوهش در ارتباط با مؤلفه‌های شهر اسلامی به شرح ذیل است:

#### جدول ۱. پیشینه‌ی پژوهش در ارتباط با موضوع پژوهش

حیطه پژوهش	پژوهشگر	عنوان پژوهش	هدف پژوهش	نتایج پژوهش
مؤلفه‌های شهر اسلامی	نقی زاده (۱۳۹۴)	الگو، مبانی، ارکان، صفات و اصول شهر اسلامی	با مراجعه به کلام الهی، موضوعات را تبیین نموده و «شهر اصیل اسلامی» را که مکان زیست انسان کامل است، به‌عنوان صورت مثالی و مفهومی توضیح دهد و معرفی کند.	شهر اسلامی مفهومی است که مبانی، ارکان، صفات و اسوه آن از قرآن کریم قابل استنتاج و استنباط است و به‌این ترتیب مسلمانان در دوران‌ها، سرزمین‌ها و دانش متفاوت، در متجلی ساختن آن توان متفاوتی دارند و به‌این ترتیب هر شهری، به‌اندازه‌ای اسلامی است که کلام الهی بتواند جلوه‌گاه مبانی، اصول و ارزش‌هایی باشد که کلام الهی برای جامعه اسلامی و الهی تعریف نموده است.
خدایی و تقوایی (۱۳۹۰)	شخصیت شناسی شهر اسلامی؛ با تأکید بر ابعاد کالبدی شهر اسلامی	بررسی بنیاد و ماهیت کالبد شهری از طریق استنتاج ویژگی‌های شهر اسلامی و تبیین پیدایش و توسعه شهر اسلامی و عوامل مؤثر در شکل‌گیری آن	اصطلاح شهر اسلامی، بیانگر هویت ویژه فرهنگی، اجتماعی و تاریخی خاص ساکنان آن است. فضای کالبدی بیشتر شهرهای اسلامی متأثر از ویژگی‌های سرزمینی و جغرافیایی آن است که وجود روح مشترک و منتج از مکتب الهی را در آن‌ها تأیید می‌کند.	

ادامه جدول ۱. پیشینه پژوهش در ارتباط با موضوع پژوهش

حیطه پژوهش	پژوهشگر	عنوان پژوهش	هدف پژوهش	نتایج پژوهش
	سجاذزاده و موسوی (۱۳۹۳)	ابعاد چیستی شناسی و هستی‌شناسی شهر اسلامی از منظر متون اسلامی	تبیین «چیستی» و «هستی» شهر اسلامی	با توجه به مفاهیم اساسی دین اسلام، شهر اسلامی را از نظر تأثیرپذیری این مفاهیم، می‌توان به دو بعد ماهیتی (چیستی) و وجودی (هستی) تقسیم کرد. بعد ماهیتی به بررسی ابعاد و صفات هویتی و کالبدی و بعد وجودی به بررسی ابعاد تجلی حضور عناصر وجودی و کنش‌های فردی و جمعی مسلمانان، منطبق با اصول نام برده شده در شهر اسلامی می‌پردازد.
مؤلفه‌های شهر اسلامی	کلانتری و بخشی زاده (۱۳۹۹)	معیارهای عدالت اجتماعی در شهر اسلامی	شناسایی معیارهای عدالت اجتماعی بر پایه‌ی شهر اسلامی بر حسب روش تحلیل تماتیک	معیارهای عدالت در شهر اسلامی، طیف وسیعی را شامل می‌شوند که هسته محوری آن‌ها بر هویت توحیدی قرار دارد و دو معیار و بال آن نیز نظم و کالبد اسلامی در شهر اسلامی است. این معیارها در بحث نوع مسکن، راه، ادای حق مردم، نظم و قانون شهر، حاکمیت شهر، امنیت و رفاه شهری و... قابل طرح است.
	آیشم (۱۴۰۰)	شاخص‌های شهر اسلامی از منظر آرمان‌های نظام جمهوری اسلامی ایران بر اساس مبانی	شناسایی و تبیین شاخص‌های شهر اسلامی از منظر آرمان‌های نظام جمهوری اسلامی ایران بر اساس مبانی	شاخص‌های شهر اسلامی در قالب سه بعد تحت عنوان: اهداف کلان و عملیاتی، اصول شهر اسلامی و رهنمودهای اخلاقی و سبک زندگی تبیین می‌شوند و توجه به آرمان‌های نمود یافته در شاخص‌های شهر اسلامی می‌تواند نگرشی نو در میان نظریه‌پردازان، مدیران، برنامه ریزان شهری این حوزه فراهم کند تا با توجه عمیق بر بستر و تأثیرات آرمان‌ها بر شهر به مداخله در شهر و ارائه تصمیمات صحیح و قابل اجرا بپردازند.

ادامه جدول ۱. پیشینه پژوهش در ارتباط با موضوع پژوهش

نتایج پژوهش	هدف پژوهش	عنوان پژوهش	پژوهشگر	حیطه پژوهش
<p>برای ظهور شهر امن اسلامی انطباق همپوشانی سه مؤلفه یا عنصر ضرورت دارد. این سه مؤلفه عبارت‌اند از: مؤلفه عقیدتی و رفتاری، مؤلفه طبیعی و مؤلفه مصنوع یا کالبد. در حقیقت منظور از شهر امن اسلامی فقط امنیت در کالبد نیست و علاوه بر «کالبد» دو مقوله مهم دیگر نیز در تعریف شهر امن اسلامی و تجلی آن یفای نقش می‌کنند. اصلی‌ترین عنصر، انسان (مؤمن) است که البته مهم‌ترین مقوله مربوط به او نیز وجه فکری یا به عبارتی ایمان اوست به این ترتیب است که می‌توان ایمان اهل یک شهر را مهم‌ترین عامل و عنصر شکل‌دهنده و تعریف‌کننده «شهر امن اسلامی» نامید.</p>	<p>بررسی عواملی که در تجلی و بروز شهر امن اسلامی مؤثرند.</p>	<p>تبیین مؤلفه‌ها و شاخص‌های شهر امن با رویکرد اسلامی</p>	<p>بلالی اسکویی و همکاران (۱۳۹۹)</p>	<p>مؤلفه‌های شهر اسلامی</p>
<p>دیدگاه‌های مرتبط با مفهوم شهر اسلامی را پس از مقایسه به سه گروه صورت‌گرا، ساختارگرا و محتوا گرا تقسیم کرد. نظرات صورت‌گرا نگاهی پوسته‌ای و ظاهری به شهر داشته است. نظرات ساختارگرا شهر را با عناصر و کالبد آن معرفی می‌کند. نظرات محتوا گرا شهر را همانند قالبی برای محتوا و مفاهیم اسلامی تبیین کرده است. در تعریف شهر اسلامی با رویکرد محتوا گرا، مفاهیم و باورها جامه عمل پوشیده‌اند. این مفاهیم، محتوای کالبدی هستند که از پیشینه تاریخی، فرهنگی و اقلیمی بستر خود نشأت گرفته است.</p>	<p>دسته‌بندی دیدگاه‌های مرتبط با مفهوم شهر اسلامی</p>	<p>طبقه‌بندی آراء متفکران مطالعات شهر اسلامی</p>	<p>مردانی (۱۳۹۴)</p>	

ادامه جدول ۱. پیشینه پژوهش در ارتباط با موضوع پژوهش

حیطه پژوهش	پژوهشگر	عنوان پژوهش	هدف پژوهش	نتایج پژوهش
مؤلفه‌های شهر اسلامی	بیات (۱۳۹۳)	رویکرد اسلامی به شهر؛ ویژگی‌های شهر اسلامی	نظریه‌های سه تن از متفکران مسلمان شامل ابن‌خلدون و فارابی و خانم ابراهیم جهت شناسایی ویژگی‌های شهر اسلامی بررسی شده است.	در اسلام، بر سه مؤلفه انسان (مسلمان)، فضای اجتماعی (فضای مسلمانی) و فضای کالبدی (سیمای اسلامی) شهر تأکید شده است. مؤلفه‌های شهر اسلامی، شامل مسجد، خانه، بازار، محله و میدان می‌شود که این عناصر در ساختاری ترکیبی، فضای شهر اسلامی را ترسیم می‌کنند. از این رو، ظاهراً در شرایط حاضر که نظریه‌های موجود شهری با تأکید افراطی بر تمایز کاربری، آن گونه که برای مثال در مکتب شیکاگو وجود دارد، با انتقاد جدی مواجه شده است، نظریه اسلامی شهر می‌تواند در حوزه نظری داعیه‌دار باشد.
سبک زندگی اسلامی - ایرانی	صدقتی (۱۴۰۱)	بازتاب سبک نوین زندگی شهری بر ترجیحات افراد و مؤلفه‌های توسعه مسکن اسلامی	بررسی تأثیر تغییرات سبک زندگی بر مؤلفه‌های توسعه مسکن اسلامی	از مجموع هشت مؤلفه‌ی تدوینی سبک نوین زندگی شهری، مؤثر در توسعه مسکن اسلامی شامل: استقلال‌گرایی افراد، سوداگری، دگرگونی رفتاری و فرهنگی، شیوه معیشت، تربیت، ارزش‌ها، وسایل زندگی و مدها و تبلیغات، به ترتیب سه مؤلفه اول، بازنمود حداکثری در توسعه مسکن شهری دارند و در واقع هدایت‌گر ترجیحات کنشگران می‌باشند.



ادامه جدول ۱. پیشینه پژوهش در ارتباط با موضوع پژوهش

حیطه پژوهش	پژوهشگر	عنوان پژوهش	هدف پژوهش	نتایج پژوهش
	خیام باشی (۱۴۰۰)	برنامه‌ریزی و طراحی الگوی قرآنی شهر طیب منطبق با گام دوم انقلاب، در تحقق کالبدی تمدن سازی نوین اسلامی	ارائه الگویی قابل پیاده‌سازی از شهر مطلوب اسلامی در عصر حاضر تحت عنوان «مدل اجرایی شهر طیب»	الگوی برنامه‌ریزی پیاده‌سازی شهر طیب در شهرهای معاصر به صورت تدریجی و در ابعاد پنجگانه وجودی شهر شامل مدیریت شهری، فرهنگی - اجتماعی، اقتصاد شهری، محیط‌زیست شهری و به‌طور خاص با تأکید بر حوزه‌ی فضای - کالبدی پیشنهاد شده است.
بیانیه گام دوم انقلاب	ذاکری و شیروانی (۱۴۰۰)	تحلیل محتوای بیانیه‌ی گام دوم انقلاب بر مبنای مؤلفه‌های هویت آفرینی اسلامی - ایرانی	تحلیل مفهوم هویت ملی در متن بیانیه‌ی گام دوم رهبر معظم انقلاب	نشان از جامعیت بحث هویت آفرینی در متن بیانیه‌ی گام دوم
	عباس‌زاده (۱۴۰۱)	مؤلفه‌های هنجاری رسانه تمدن ساز بر اساس بیانیه گام دوم انقلاب	برای تحقق بیانیه گام دوم انقلاب و زمینه‌سازی برای تمدن نوین اسلامی	استخراج چهل مؤلفه‌ی هنجاری، مؤلفه‌های با اهمیت که مشخص‌کننده باید‌ها و نبایدهای فعالیت رسانه‌های جمعی برای تمدن سازی در گام دوم انقلاب هستند.
سند الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت	منتظری و همکاران (۱۳۹۷)	الگوی حکمرانی خوب از دیدگاه نهج‌البلاغه: گامی در جهت تبیین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	ارائه الگوی حکمرانی خوب از دیدگاه نهج‌البلاغه، به‌عنوان گامی در جهت تبیین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	نتایج نشان داد رفتار فاصله به‌عنوان پدیده‌ی محوری و در تعامل با عوامل دیگر موجب حکمرانی کریمه به‌عنوان الگوی حکمرانی خوب از دیدگاه نهج‌البلاغه است که شیوه تعامل این عوامل در مدل نهایی تحقیق نشان داده شده است.

ادامه جدول ۱. پیشینه پژوهش در ارتباط با موضوع پژوهش

حیطه پژوهش	پژوهشگر	عنوان پژوهش	هدف پژوهش	نتایج پژوهش
سند الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت	قیصری (۱۳۹۸)	شهر؛ مکان مطلوب تمدن سازی در الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی	نشان دادن اهمیت و جایگاه شهر به عنوان مکان مطلوب در اجرای ایده‌های الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی	تلاشی برای برجسته‌سازی جایگاه شهر در الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی است.
	نوروزی (۱۳۹۱)	نقش انقلاب اسلامی و الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در ایجاد تمدن اسلامی - ایرانی	هدف پرداختن به نقش انقلاب اسلامی و همچنین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در تمدن سازی در گستره تمدن ایرانی - اسلامی	برای ساخت تمدن اسلامی ضروری است که هویت تمدنی همواره در مسیر تعالی و تکامل، بازتولید و تقویت شود و تنها از این طریق است که می‌توان به دستیابی به تمدنی متفاوت از تمدن غرب و سایر تمدن‌ها امید داشت.

پژوهش‌های پیشین از اسناد فرادست جهت تبیین تمدن اسلامی بهره برده‌اند که قیصری (۱۳۹۸) در مقاله خود به جایگاه شهر به عنوان مکان مطلوب در الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی پرداخته و خیام باشی (۱۴۰۰) در پژوهش خود به تحقق کالبدی تمدن‌سازی نوین اسلامی منطبق بر بیانیه گام دوم انقلاب در قالب شهر مطلوب خود پرداخته است. همچنین صدقاتی (۱۴۰۱) در تحقیق خود به بررسی تأثیر تغییرات سبک زندگی بر مؤلفه‌های توسعه مسکن اسلامی پرداخته و اهمیت بیانیه سبک زندگی ایرانی اسلامی را نشان می‌دهد؛ اما نوآوری پژوهش حاضر از این جهت است که به شناسایی و بررسی مؤلفه‌های مشترک شهر اسلامی در اسناد سه‌گانه بالادستی همزمان و ایجاد ارتباط با اصول توحیدی می‌پردازد که در راستای تدوین مؤلفه‌های شهر اسلامی مبتنی بر اسناد بالادستی پژوهشی نوین می‌باشد که پژوهش‌های پیشین به این موضوع نپرداخته‌اند.

## ۲. چارچوب نظری پژوهش

### ۲-۱. شهر اسلامی:

تنوع بسیاری از تعابیر و تفاسیر درباره اصطلاح «شهر اسلامی» ارائه شده است، به گونه‌ای که

برخی افراد اصولاً انکارگر وجود شهر «اسلامی» بوده و گروهی دیگر هر چیزی که در طول تاریخ در کشورهای مسلمان‌نشین بنا گردیده را «شهر اسلامی» نام می‌نهند (ناصر اسلامی و مورینی، ۱۳۸۸، ص ۲۲).

در ادامه در جدول ذیل نظریات هر یک از صاحب‌نظران در حیطه‌ی شهرسازی اسلامی گرد هم آمده است.

جدول ۲. تعاریف شهر اسلامی از دیدگاه نظریه‌پردازان سرشناس

نظریه‌پرداز	تعریف شهر اسلامی	نظام
ویلیام مارسی	شهر اسلامی مکانی است که در آن می‌توان مسجدی برای نماز جماعت (و شنیدن خطبه)، حمامی برای غسل و آماده شدن برای نماز جمعه و مجموعه‌ای از گذرهای تجاری (سوق) که برای دادوستد و مبادله اطلاعات مناسب‌اند، یافت. عناصر مقدس، مرکزیت این شهر را می‌ساختند که سازه‌های ثانوی اما مکمل چون بازار و دیگر تسهیلات شهری به دور آن شکل می‌گرفتند.	کالبدی و عملکردی
ژرژ مارسی	در شهر اسلامی شمای شهر، متمایل به مرکز است که رو به مسجد دارد که در مرکز شهر قرار گرفته است، دورادور آن بازارهای فروش کالاهای مذهبی از جمله بخور و عطر قرار گرفته که فاصله آن‌ها را از مسجد درجه تقدس و دنیوی بودنشان تعیین می‌کند.	کالبدی و عملکردی
وارثی (۱۳۹۰)	منظور از شهر اسلامی، پیوند یک تمدن یعنی اسلام به شهر است و این نعمتی است که ما را به خاستگاه یک تمدن و حوزه فرهنگی هدایت می‌کند.	معنایی
بمات (۱۳۶۹)	شهر اسلامی عبارت است از نمایش فضایی شکل و ساختمان اجتماعی که بر اساس ایده آل‌های اسلامی، فرم‌های ارتباطی و عناصر تزئینی خود را نیز در آن وارد کرده است.	کالبدی و معنایی
تقوایی و خدایی (۱۳۹۰)	مفهوم شهر اسلامی مبتنی بر این فرض است که اسلام یک نظام ارزشی کامل است و تمام الگوها و رفتار سازمان اجتماعی را تعیین می‌کند.	معنایی
نقی زاده (۱۳۸۹)	شهری اصیل اسلامی است که در آن مسلمانان موحد بر اساس دستورات و اخلاق اسلامی عمل و رفتار می‌کنند و توانسته‌اند کالبد مناسبی را به وجود بیاورند که تجلی‌گاه ارزش‌های اسلامی باشد و آنان را در زیستن یاری نماید.	معنایی

ادامه جدول ۲. تعاریف شهر اسلامی از دیدگاه نظریه پردازان سرشناس

نظریه پرداز	تعریف شهر اسلامی	نظام
نقی زاده (۱۳۸۸)	شهر اسلامی ماهیتی است بالقوه که می‌تواند در هر زمان و مکانی با توجه به فناوری و مصالح و دانش و هنر و فرهنگ بومی که با اصول و ارزش‌های اسلامی در تعارض نباشد، تفسیر و تجلی خاص را داشته باشد.	معنایی
نقی زاده (۱۳۷۷)	شهر اسلامی، شهری است که مبانی نظری طراحی و ساخت آن (مشمول بر اصول، معیارها، ضوابط و...) از متون اسلامی نشأت گرفته باشد که البته نحوه پاسخ‌گویی به اصول و معیارهای مندرج در مبانی نظری در زمان و مکان متفاوت خواهند بود و آنچه لایتغیر است (با توجه به ماهیت ابدی بودن شریعت اسلام) اصول و مفاهیم اسلامی خواهند بود.	معنایی
خیام باشی (۱۴۰۰)	شهر اسلامی در اصل شهری است که نظام اندیشه‌ی محیط بر آن، از جمله اصول معماری و شهرسازی، برگرفته از مبانی و ارزش‌های جهانی‌بینی و ایدئولوژی اسلامی باشد و حیات طیب و سیر تعالی خلیفه الهی را برای شهروندان تسهیل نماید.	معنایی
شورای عالی معماری و شهرسازی (۱۳۹۱)	شهر اسلامی- ایرانی به شهری اطلاق می‌شود که مکان تحقق تمدن بوده و از نظر مفهومی منبعت از اصول دین مبین اسلام است و در معنا دارای ارزش‌های پایدار مبتنی بر بینش عرفانی ایرانی و در مصداق مبتنی بر ویژگی‌های بستر طبیعی، فرهنگی و تاریخی است و در هر یک از بازه‌های زمانی متناسب با ویژگی‌ها و نیازمندی‌های مراتب گوناگون معنوی و مادی جوامع انسانی و با استفاده بهینه از علوم فناوری و مهندسی شکل می‌گیرد.	معنایی

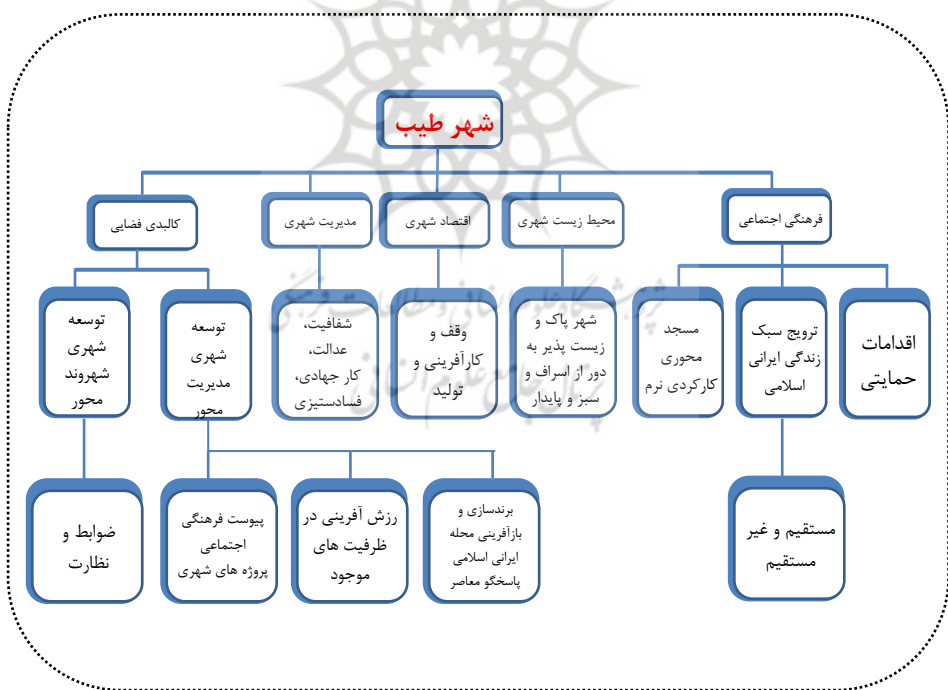
۲-۲. چگونگی تکوین مؤلفه‌های شهر اسلامی:

پس از گزینش مفهوم و استخراج ابعاد و شاخص‌های شهر اسلامی با توجه به تعاریف شهر اسلامی از منابع معتبر اسلامی در ادامه با کمک مطالعات کتابخانه‌ای به چندین نمونه از الگوهای برنامه‌ریزی صفات شهرهای قرآنی و مطابق با اسلام توحیدی جهت برقراری ارتباط با اسناد بالادستی می‌پردازیم.

۲-۱. شهر طیب:

مطابق با دیاگرام مدل اجرایی شهر طیب در بعد «نهادی»، مدیریت شهری متولی اصلی پیاده‌سازی الگوی شهر طیب خواهد بود. در طی این مسیر قطعاً سلامت سیستم و پایبندی و اعتقاد عناصر نقش‌آفرین آن به موضوع در قالب شاخص‌هایی چون عدالت محوری، شفافیت و فساد زدایی، پاسخگو بودن و فعالیت جهادی از اهمیت به سزایی برخوردار خواهد بود (خیام باشی، ۱۴۰۰، ص ۱۴۴).

در حوزه فرهنگی- اجتماعی «مسجد محوری نرم» در کنار دو رویکرد موازی حمایتی و اقدامات ترویجی مستقیم و یا غیرمستقیم در خصوص شهروندان نسبت به سبک زندگی اسلامی ایرانی در نظر گرفته شده است. در این بین حمایت موارد گوناگونی از خدمات مشاوره‌ای تا رویارویی با بزه و جرم و اقدامات پدافندی در حفظ سرمایه‌های اجتماعی و مقابله با تهاجم نرم فرهنگ‌های بیگانه را در برمی‌گیرد و مسجد محوری نرم نیز مبنای قرار دادن خانه خدا را در برگزاری بسیاری از برنامه و ارائه خدمات به شهروندان از حوزه فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی گرفته

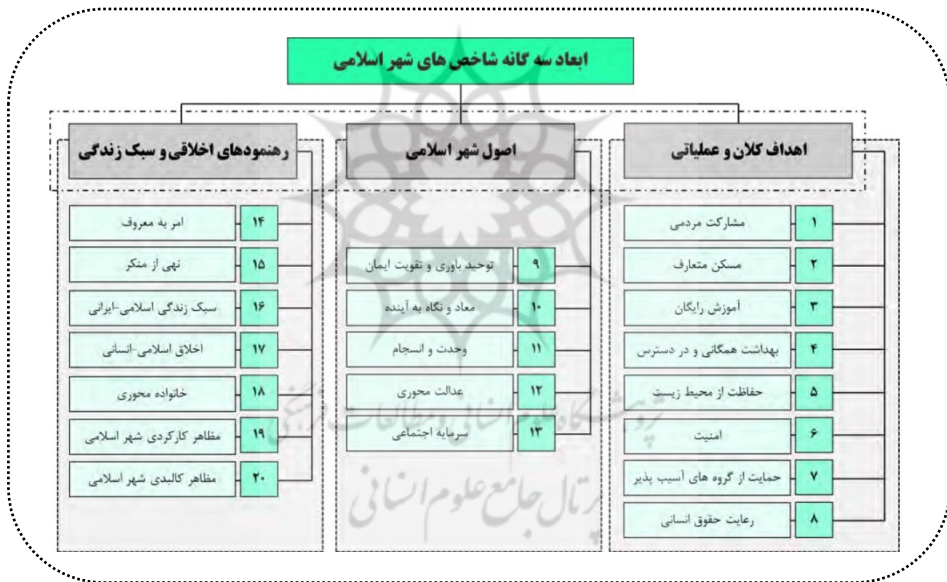


نمودار ۱. الگوی اجرایی برنامه‌ریزی بازآفرینی شهر طیب اسلامی- ایرانی در شهرهای موجود معاصر

مأخذ: خیام باشی، ۱۴۰۰، ص ۱۴۳

تا برنامه‌های اقتصادی نظیر امور خیریه قرض‌الحسنه حمایت از تعاونی‌ها و کارآفرینی تا تشکیل سمن‌های فعال در زمینه‌های مختلف متناسب با نیازهای محلات و شهر را در برمی‌گیرد. البته شاخص مهم مسجد محوری در حوزه برنامه‌ریزی توسعه کالبدی نیز از جایگاه خاصی برخوردار می‌باشد که باید به‌عنوان یک اصل در برنامه‌های توسعه‌ای مدنظر قرار گیرد. در زمینه‌ی تحقق کالبدی فضایی رویکردهای تمدن ساز شهر اسلامی که بیشترین تمرکز ما بر روی این حوزه می‌باشد، دو نوع توسعه شهری شهروند محور و مدیریت شهری محور قابل‌تعریف است (خیام باشی، ۱۴۰۰، ص ۱۴۴)

## ۲-۲-۲. شهر اسلامی از دیدگاه آرمان‌های نظام جمهوری اسلامی ایران



نمودار ۲. شاخص‌های بیست‌گانه شهر اسلامی از منظر ابعاد سه‌گانه مستخرج از مطالعه آرمان‌های نظام

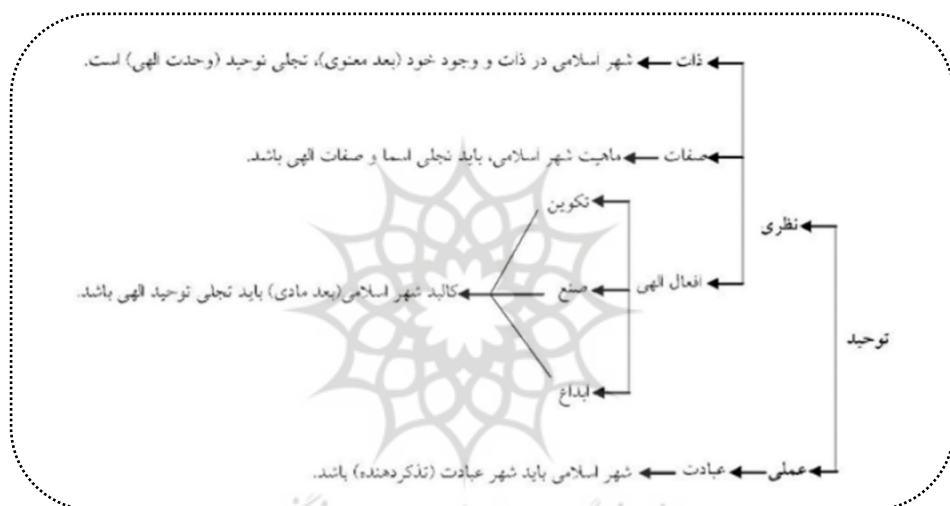
جمهوری اسلامی ایران

مأخذ: آیشم، ۱۴۰۰، ص ۲۲۹

## ۲-۲-۳. بیانیه ارزشی شهر اسلامی بر اساس اصل توحید

توحید، اصل اساسی جهان‌بینی اسلامی است که نقش اساسی در تمایز این جهان‌بینی از سایر

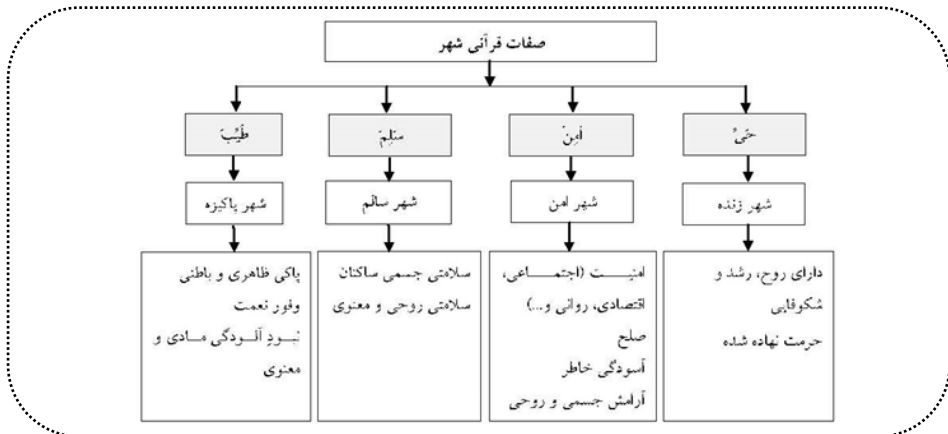
جهانبینی‌ها دارد. توحید رکن اساسی و اصلی دین مبین اسلام است که به‌عنوان آموزه‌ی اصلی و خاص خود، بر تمامی اعمال و کردار مسلمانان معتقد به اسلام تأثیر گذاشته و بنیانگذار و پدیدآورنده آثاری بوده که به‌عنوان هویت جوامع اسلامی و تمدن آن‌ها ظهور کرده است. در آموزه‌های اسلامی، اصل توحید به دودسته عمده تقسیم می‌شود: توحید نظری و توحید عملی. توحید نظری شامل توحید در ذات، توحید در صفات و توحید در افعال الهی است و توحید عملی، شامل توحید در عبادت است. شهرسازی اسلامی ایران که در چارچوب این آموزه‌ها رشد و گسترش یافته، قطعاً از این اصول جدا نمی‌باشد (بلالی اسکویی و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۱۲۹).



نمودار ۳. بیانیه ارزشی شهر اسلامی بر اساس اصل توحید

(مأخذ: بلالی اسکویی، ۱۳۹۸)

مفهوم شهر اسلامی به هویت اجتماعی و کالبدی شهر اشاره دارد. شهر اسلامی شهری است که ارتباطات اجتماعی آن بر اساس ارزش‌های دینی سامان‌یافته و ظاهر آن هویت اسلامی ساکنین آن را یادآوری می‌کند. کلماتی که شهر مطلوب در آیات قرآن کریم با آن توصیف شده است، عمدتاً از ریشه حی، امن، سلم و طیب به معنای زندگی، امنیت، سلامتی و پاکی از نظر مادی و معنوی گرفته شده‌اند؛ امن یعنی امنیت، آرامش و آسودگی خاطر، سلم یعنی عاری از هرگونه نقص و عیب. سلام از همین ریشه است و طیب به معنای طهارت جسم و روح، طهارت ظاهر و باطن است (بلالی اسکویی و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۱۳۰).

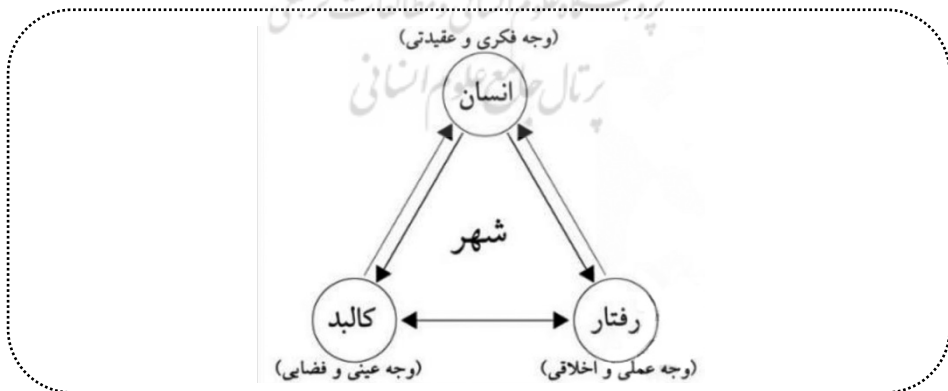


نمودار ۴. بیانیه ارزشی شهر اسلامی بر اساس اصل توحید

مأخذ: بلالی اسکویی، ۱۳۹۸

#### ۲-۲-۴. ارکان شهر اسلامی و ارتباطشان

مهم‌ترین عنصر و اصلی‌ترین مؤلفه و عامل ایجاد شهر، شهرنشین یا فردی است که شهر محل سکونت و فعالیت وی است که می‌توان آن‌ها را به دو گروه عمده شهروند و مدیر شهری طبقه‌بندی کرد. وجه اول، جنبه فکری و دینی انسان است. وجه دوم، جنبه‌های فرهنگی، اخلاقی، رفتاری و عملی انسان است. و در نهایت سومین وجه، جنبه جسمانی است که حاصل عمل انسان و فضای رفتاری او و تجلی عقاید اوست (نقی زاده، ۱۳۹۴، ص ۷۱).

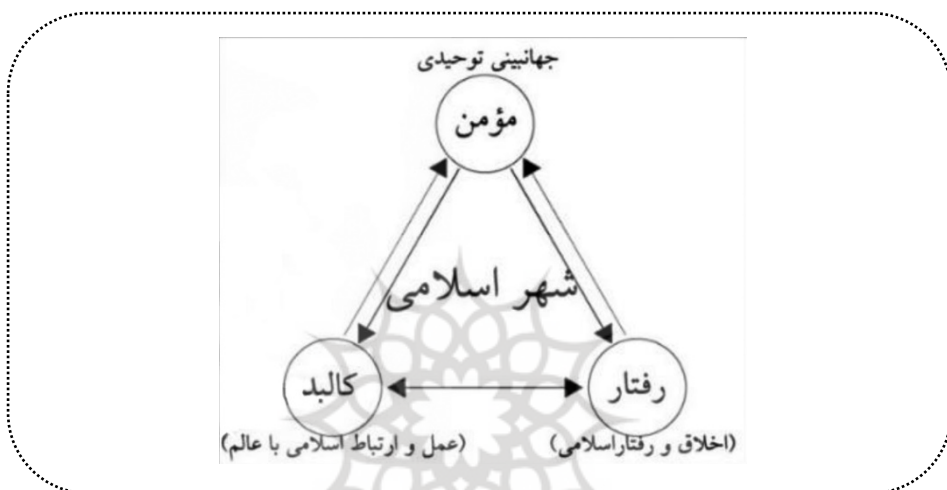


نمودار ۵. رابطه سه عنصر اصلی دخیل در ظهور شهر (یا اجزاء اصلی یک شهر)

(نقی زاده، ۱۳۸۷)



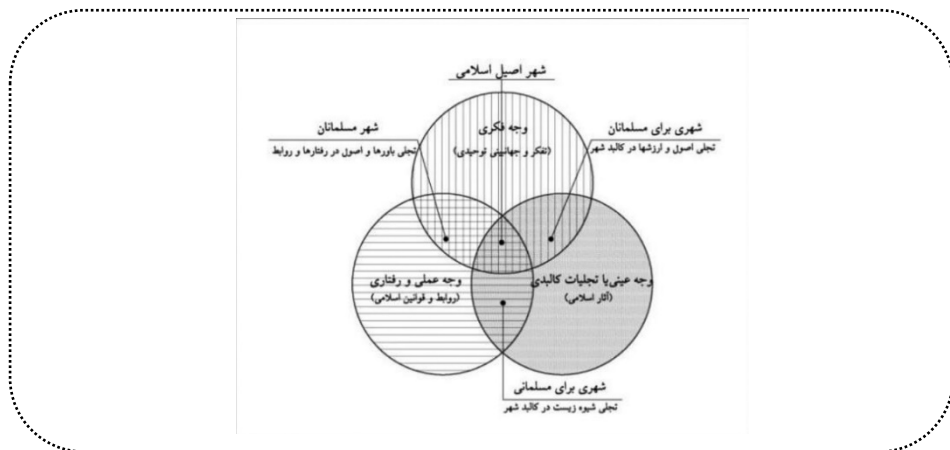
برای پیدایش یک شهر اسلامی باید سه فضا یا سه عنصر به‌عنوان ارکان اساسی آن انطباق و همپوشانی داشته باشند. این سه عنصر عبارت‌اند از: فضای فکری، فضای عملی و فضای عینی یا فضای کالبدی. در واقع شهر اسلامی تنها کالبد نیست و علاوه بر کالبد، دو مقوله مهم دیگر نیز در تعریف شهر اسلامی و تجلی آن نقش دارند. انسان اصلی‌ترین عنصر است که البته مهم‌ترین مقوله مربوط به او یا جنبه فکری اوست (نقی زاده، ۱۳۹۴، ص ۷۲).



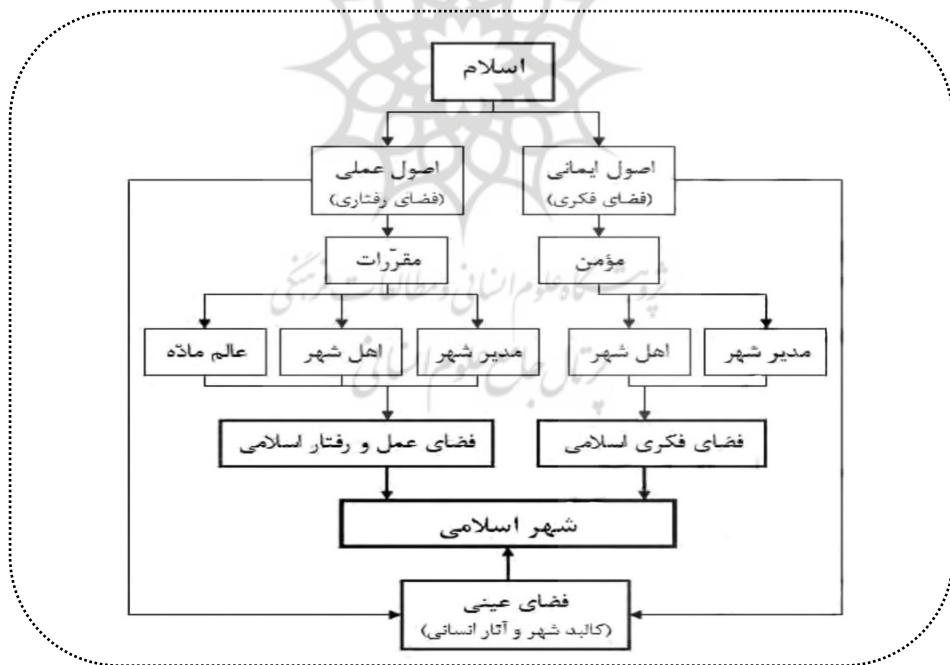
نمودار ۶. رابطه سه عنصر اصلی دخیل در ظهور شهر اسلام

(نقی زاده، ۱۳۸۷)

چهار نوع شهر برای جامعه اسلامی قابل‌شناسایی است؛ اولی بر اساس دستورات اسلام عمل می‌کنند که آن را شهر مسلمانان می‌نامیم. دیگری شهری است که در آن مسلمانان در کالبدی اسلامی زیست می‌کنند که با عنایت به دستورات اسلامی بنا شده‌اند و می‌توان آن را شهری برای مسلمانان نامید. سومین محدوده که آن را شهر مسلمانی می‌نامیم؛ نشانگر شهری است که در آن رفتار اسلامی جریان دارد و کالبد شهر نیز بر اساس اصول و ارزش‌های اسلامی ساخته شده است. بالاخره فضای مشترک سه دایره است که از آن به‌عنوان مصداق شهر اصیل اسلامی یاد می‌کنیم و در آن مسلمانان موحد بر اساس دستورات و اخلاق اسلامی عمل و رفتار می‌کنند و توانسته‌اند کالبد مناسبی را نیز به وجود آورند که تجلی‌گاه ارزش‌های اسلامی باشد و آنان را در مسلمان زیستن یاری نماید (نقی زاده، ۱۳۹۴، ص ۷۲).

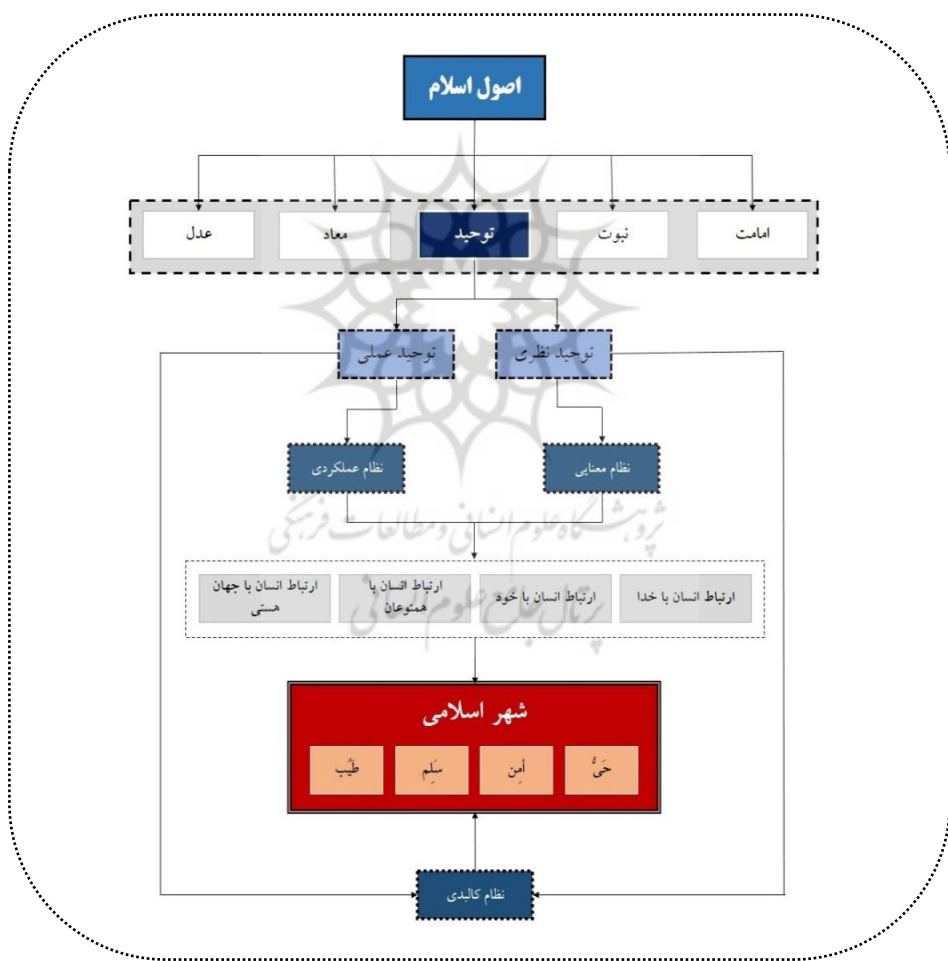


نمودار ۷. رابطه عوامل سه گانه «وجه فکری»، «وجه عملی و رفتاری» و «وجه عینی» در شکل گیری «شهر اصیل اسلامی»، «شهری برای مسلمانان»، «شهر مسلمانان» و «شهری برای مسلمانان» (نقی زاده، ۱۳۸۷)



نمودار ۸. نمایش ارتباط و نقش فضاهای سه گانه «فکری»، «رفتاری» و «عینی» به عنوان «ارکان شهر اسلامی» (نقی زاده، ۱۳۸۷)

با توجه به مباحث مطرح در تعالیم اسلامی، اسلام شامل پنج اصل است: توحید، عدل، نبوت، امامت و معاد که بنیادی‌ترین اصل اسلام، توحید است. اصل توحید به دو بخش عمده توحید نظری و توحید عملی تقسیم می‌شود. طبق مطالعات انجام‌شده، توحید نظری شامل توحید در ذات، توحید در صفات و توحید در افعال الهی است و توحید عملی، توحید در عبادت را شامل می‌شود. شهر اسلامی متشکل از مبانی نظام معنایی، نظام عملکردی و نظام کالبدی می‌باشد. نظام معنایی در شهرهای اسلامی متأثر از توحید نظری است و همچنین نظام عملکردی نیز از توحید عملی در اسلام تأثیر می‌پذیرد و توحید نظام کالبدی نیز همزمان از دو توحید نظری و عملی نشأت می‌گیرد که



نمودار ۹. شهر اسلامی مقبول آیات قرآنی

این اصول‌ها و ارزش‌ها از تعالیم اسلامی استخراج شده‌اند. محور اصلی در شهر اسلامی انسان است؛ بنابراین ارتباطات چهارگانه او موجب شکل‌گیری نظام‌های مذکور در شهر اسلامی می‌شود؛ مهم‌ترین ارتباطات در شهر اسلامی، ۴ مورد زیر را شامل می‌شود که از نظر آیت‌الله جوادی آملی نیز مورد تأکید است:

- ارتباط انسان با خدا
- ارتباط انسان با خود
- ارتباط انسان با جهان هستی
- ارتباط با هم‌نوعان خود (جوادی آملی، ۱۳۸۶، ص ۶۴).

منبع اصلی اصول حاکم بر کلیه اعمال مسلمانان، قرآن کریم می‌باشد. واژه‌هایی که شهر اسلامی مقبول در آیات قرآنی با آن‌ها توصیف شده؛ به‌طور عمده، مشتقاتی از ریشه‌ی حی، امن، سلم و طیب است؛ بنابراین از نظر نگارنده، شهر اسلامی موردپژوهش از چهار شهر مذکور شکل‌گرفته است.

### ۳-۲. تمدن نوین اسلامی

تمدن نوین اسلامی همان‌طور که از ترکیب واژگان آن پیداست دربردارنده مفهوم تمدن با دو قید «اسلامی بودن» و «نوین بودن» می‌باشد. تمدن اسلامی، تمدنی دینی است که همه‌ی مؤلفه‌های آن بر محور اسلام می‌گردد، بدین ترتیب، تمدن اسلامی از همه ویژگی‌های تمدن الهی در چهارچوب آموزه‌های قرآنی و متکی بر سنت پیامبر اکرم (ص) برخوردار است و مؤلفه‌های آن، دین، اخلاق، علم، عدالت، قوانین، مقررات، اصول دینی و غیره است (جان احمدی، ۱۳۸۸، صص ۵۱-۵۲). به اعتقاد ابن‌نبی برای حصول تمدن اسلامی، باید مجموعه‌ای از شروط اخلاقی و مادی حاصل گردد. عناصر تمدنی در نگاه وی «انسان، خاک و زمان» است (بابایی، ۱۳۹۰، صص ۴۹-۴۶). به اعتقاد زرین‌کوب «جامعه اسلامی جامعه‌ای بود متجانس که مرکز آن قرآن بود.» (زرین‌کوب، ۱۳۸۴، ص ۲۹).

اصطلاح تمدن نوین اسلامی از ابداعات رهبر معظم انقلاب اسلامی است که در سال‌های اخیر بارها مطرح شد و به تدریج این اصطلاح در محافل علمی مقالات و رسانه‌ها گسترش یافت. ایشان

در بیان مقصود خود از تعریف و شاخصه تمدن نوین اسلامی می‌فرمایند: «تمدن اسلامی یعنی آن فضایی که انسان در آن فضا از لحاظ معنوی و از لحاظ مادی می‌تواند رشد کند و به غایات مطلوبی که خدای متعال او را برای آن غایات خلق کرده است برسد.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۰۶/۱۴). شاخصه اصلی و عمومی این تمدن، بهره‌مندی انسان‌ها از همه‌ی ظرفیت‌های مادی و معنوی است که خداوند برای تأمین سعادت و تعالی آنان در عالم طبیعت و در وجود خود آنان تعبیه کرده است.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۰۲/۰۹). در این تعریف ابعاد گوناگون فرهنگ و تمدن مادی و معنوی بشر مطرح شده است که منجر به تکامل او و قرب به خدا می‌شود. در کاربست این اصطلاح، مقام معظم رهبری بر دو صفت «اسلامی» و «نوین» بودن تأکید کرده‌اند که بیانگر ماهیت دینی این تمدن از یکسو و پویایی آن از سوی دیگر است وجه «اسلامیت» این تمدن، نگرش حاکم بر آن است؛ زیرا روح تمدن اسلامی، حاکمیت دین در همه‌ی عرصه‌های حیات انسان است. در تمدن اسلامی همه‌ی بنیادهای حیات اجتماعی اعم از نگرش‌ها، رفتارها، گفت‌وگوها، ارتباطات، تعاملات داخلی و خارجی محصولات صنعتی و تکنولوژیکی و دیگر دستاوردهای مدنی مسلمانان، متأثر از عنصر دین و فرهنگ است. وجه «نوین» بودن این تمدن، ویژگی بالنده و مولد تفکر اسلامی در پاسخگویی به نیازهای حال و آینده انسان و قدرت سازندگی آن است. مقصود از «نوین بودن»، گونه‌ای از تمدن سازی است که در بنیاد و شکل‌گیری آن نیازهای جدید و نوظهور انسان و جنبه‌های تکاملی مدنیت اجتماعی، مورد توجه است.

یکی از محورهای بحث در باب تمدن سازی، امکان تحقق این مهم در شرایط کنونی است، در اندیشه و باور ایشان ایجاد تمدن نوین اسلامی یک امر شدنی و دست‌یافتنی است و امت اسلامی می‌تواند با تکیه بر فرهنگ پویا و تمدن ساز اسلام، به تسخیر عرصه‌های علوم و فناوری بپردازد و به پیشرفت‌های چشمگیری دست یابد (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۰۲/۰۹).

به دنبال موارد مذکور در این پژوهش، تلاش بر این است که از اسنادی که به‌نوعی راهبر مسلمانان در تحقق تمدن نوین اسلامی می‌باشد جهت استخراج مؤلفه‌ها استفاده گردد؛ بحث‌ها و مبانی این سه سند خیلی عمیق هستند و به‌هیچ‌عنوان به‌عنوان یک سند معمولی مطرح نیستند. این اسناد، پایه‌های ایدئولوژیک دارند و فراتر از یک برنامه کوتاه‌مدت هستند و به دنبال ایجاد تمدن نوین اسلامی هستند.

## ۴-۲. سند اول: الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت:

الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت (۱۳۹۷) با هدف تبدیل ایران به خاستگاه تمدن نوین اسلامی - ایرانی در مهر سال ۱۳۹۷ به نهادها و ارگان‌های کشور ابلاغ شده و به‌عنوان الگوی اساسی پیشرفت در عرصه اندیشه، علم، معنویت و زندگی به‌سوی تمدن نوین ایرانی اسلامی در نیم‌قرن آینده است. این الگو با مشارکت اندیشمندان و صاحب‌نظران ایرانی و بر اساس جهان‌بینی اسلامی و با توجه به ضروریات اجتماعی و اقلیمی و میراث فرهنگی ایران، بر اساس روش‌های علمی و با استفاده از دستاوردهای علمی و آینده‌نگری تحولات جهانی طراحی شده و شامل مبانی، آرمان‌ها، رسالت، افق و اقدامات است که تعاریف آن‌ها در ادامه آورده شده است.

**مبانی:** مهم‌ترین مفروضات جهانی اسلامی، فلسفی و علمی را با هدف پیشرفت ارائه می‌کند.

مبانی خداشناسی، مبانی جهان‌شناختی، مبانی انسان‌شناختی، مبانی جامعه‌شناختی، مبانی ارزش‌شناختی، مبانی دین‌شناختی.

**آرمان‌ها:** ارزش‌های بنیادی فرازمانی - فرامکانی و جهت‌دهنده پیشرفت است. اساسی‌ترین این ارزش‌ها، دستیابی به خلافت الهی و حیات طیبه است. مهم‌ترین ارزش‌هایی که حیات طیبه را تشکیل می‌دهند عبارت‌اند از: شناخت حق، ایمان به غیب، سلامت جسمی و روحی، بردباری و همزیستی با هم‌نوعان، رحمت و برادری با مسلمانان، مقابله شدید با دشمنان، استفاده کارآمد و منصفانه از طبیعت، تفکر و عقلانیت، آزادی مسئولانه، انضباط اجتماعی و حاکمیت قانون، عدالت همه‌جانبه، تعاون، مسئولیت‌پذیری، صداقت، خودکفایی، استقلال، امنیت و فراوانی.

**رسالت:** حرکت عقلانی و مؤمنانه در جهت شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی متناسب با آرمان‌ها در زیست‌بوم ایران است.

**افق:** آرمان‌های الگو را بر جامعه و زیست‌بوم ایران در نیم‌قرن آینده تصویر می‌کند و هدف‌های واقعی آحاد مردم، جامعه و حکومت ایران را در آن موعد معین می‌سازد.

اقدامات، تصمیمات اساسی و بلندمدت برای حل مسائل مهم کشور و شکوفایی توانمندی‌های پایدار ملی برای رسیدن به افق است. این الگو با ایمان راسخ و عزم استوار و همت بلند و مدیرانه مردم و سازمان‌ها اجرا خواهد شد.

با بررسی سند مشخص می‌شود که تدابیر مرتبط با شهرسازی، این‌چنین آمده است: تلاش در جهت احیا و توسعه نمادهای ایرانی اسلامی به‌ویژه در پوشاک، معماری و شهرسازی با حفظ تنوع فرهنگی در سرزمین؛ همچنین در بند ۴۹ چنین آمده است که اجرای کامل ضمانت‌های پیش‌بینی‌شده در زمینه آزادی فردی و اجتماعی و آموزش و ارتقای حقوق و تکالیف شهروندی و تقویت احساس آزادی در جامعه که نشان‌دهنده‌ی اهمیت این سند در حوزه حقوق و وظایف شهروندی است.

## ۲-۵. سند دوم: بیانیه گام دوم انقلاب:

بیانیه‌ی گام دوم انقلاب (۱۳۹۷) با هدف جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی صادرشده است و تأکید بر ورود انقلاب اسلامی به دومین مرحله‌ی خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی دارد.

### برکات انقلاب:

- ثبات، امنیت و حفظ تمامیت ارضی ایران.
  - موتور پیشران کشور در عرصه‌ی علم و فناوری و ایجاد زیرساخت‌های حیاتی و اقتصادی و عمرانی.
  - مشارکت مردمی و مسابقه‌ی خدمت‌رسانی به اوج خود رسید.
  - ارتقاء بینش سیاسی مردم.
  - تقسیم امکانات عمومی کشور بر اساس عدالت.
  - افزایش چشمگیر معنویت و اخلاق در فضای عمومی جامعه.
  - ایستادگی روزافزون در برابر زورگویان و مستکبران جهان.
- محور تحقق نظام پیشرفته‌ی اسلامی، جوانان هستند و مهم‌ترین ظرفیت امیدبخش کشور نیروی انسانی مستعد و کارآمد با زیربنای عمیق و اصیل ایمانی و دینی است.

**ظرفیت‌های انسانی:** ۳۶ میلیون جمعیت جوان زیر ۴۰ سال، نزدیک به ۱۴ میلیون نفر دارای تحصیلات عالی، رتبه‌ی دوم جهان در دانش‌آموختگان علوم و مهندسی

**ظرفیت مادی:** ۷ درصد ذخایر معدنی جهان، موقعیت استثنائی جغرافیایی میان شرق و غرب و شمال و جنوب، بازار بزرگ منطقه‌ای با داشتن ۱۵ همسایه با ۶۰۰ میلیون جمعیت، حاصلخیزی

زمین با محصولات متنوع کشاورزی و باغی توصیه‌های اساسی در زمینه‌های زیر در پرتو امید:

علم و پژوهش، معنویت و اخلاق، اقتصاد، عدالت و مبارزه با فساد، استقلال و آزادی، عزت ملی - روابط خارجی - مرزبندی با دشمن (شاخه‌هایی از اصل «عزت، حکمت، و مصلحت» در روابط بین‌المللی اند)، سبک زندگی.

از جمله مواردی که در زمینه مباحث معماری و شهرسازی در بیانیه گام دوم انقلاب قابل استنباط است: تبیین مفهوم معماری اسلامی و نمودهای آن در جهان اسلام، تأثیر اقلیم و مصالح بوم آورد بر معماری پایدار، اهمیت ارتباط هنرهای ایران و دوره اسلامی با آداب، رسوم، باورها و فرهنگ ساکنان، توجه به برنامه‌ریزی منطقه‌ای و شهری در راستای تحقق‌پذیری شهر ایرانی اسلامی، حقوق شهری و شهروندی، توجه به مفهوم مشارکت در امور شهری در راستای تحقق شهر اسلامی، یافتن الگوها و شاخص‌های توسعه شهری پایدار و اخلاق، توجه به بافت فرسوده و سکونتگاه‌های غیررسمی با رویکرد عدالت محوری.

## ۶-۲. سند سوم: کلیات برنامه جامع سبک زندگی اسلامی - ایرانی:

برنامه جامع سبک زندگی اسلامی - ایرانی (۱۴۰۱) شامل مصوبه مبانی، اصول و الزامات پیاده‌سازی برنامه جامع سبک زندگی اسلامی - ایرانی است که در جلسه ۸۷۲ مورخ ۱۴۰۱.۰۸.۱۰ توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب رسیده است.

اعتلای سبک زندگی اسلامی در جامعه‌ی ایرانی، مستلزم نقش‌آفرینی ارکان حاکمیت و تعامل سازنده و همکاری‌های نهادهای نظام اسلامی، دستگاه‌های دولتی، هیأت‌ها و تشکل‌های مردمی، بخش‌های خصوصی و عمومی برای پیروی از سیاست‌های کلان و مشارکت فعال در اجرای برنامه‌ی جامع و برنامه‌های موضوعی سبک زندگی اسلامی - ایرانی است. در این راستا مقام معظم رهبری می‌فرمایند: تمدن نوین اسلامی دو بخش دارد: یک بخش، بخش ابزاری است و بخش دیگر، بخش حقیقی، متنی، اصلی و اساسی است: بخش حقیقی، آن چیزهایی است که متن زندگی ما را تشکیل می‌دهد، که همان سبک زندگی است.

هدف این سند «تدوین کلیات برنامه جامع سبک زندگی اسلامی ایرانی» مشتمل بر تبیین عرصه‌ها و موضوعات اولویت‌دار برای تدوین برنامه جامع سبک زندگی با رویکرد اسلامی - ایرانی



و احصای مبانی نظری و سیاست‌های کلان راهگشا و طراحی ارکان جهت ساز برنامه‌های سبک زندگی مشتمل بر اصول و رویکردها و ارزش‌ها و آرمان‌ها و چشم‌انداز مطلوب؛ راهبردهای کلان و اقدامات ملی برای اعتلای سبک زندگی اسلامی- ایرانی و چگونگی رصد، ارزیابی و کنترل عملکرد است تا طرح‌ها و برنامه‌های عملیاتی موردنیاز برای پیاده‌سازی در افق بلندمدت تا کوتاه‌مدت پیرامون هر یک از عرصه‌ها و موضوعات سبک زندگی در چارچوب این سند توسط کمیسیون سبک زندگی دبیرخانه‌ی شورای عالی انقلاب فرهنگی با مشارکت هر یک از دستگاه‌های ذی‌ربط تهیه و توسط دبیرخانه با مسئولین هر یک از دستگاه‌ها و نهادهای مرتبط با سبک زندگی اسلامی- ایرانی، وظایف و برنامه‌ها موردتوافق قرار گیرد و اهتمام لازم برای عملیاتی کردن آن‌ها با فراهم کردن اعتبارات و منابع لازم در برنامه‌های سنواتی برای هر یک از دستگاه‌های متولی پیش‌بینی شود.

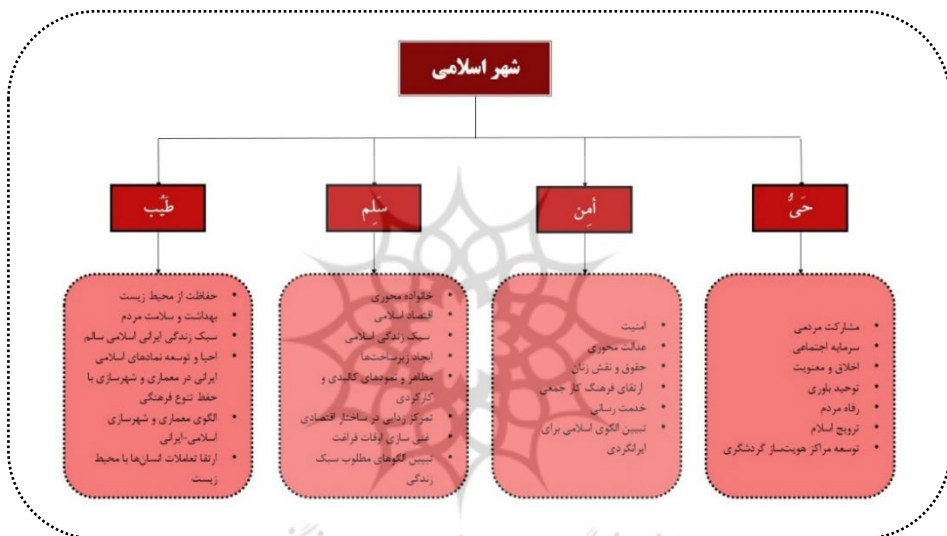
تعریف و مدل مفهومی سبک زندگی اسلامی- ایرانی: سبک زندگی اسلامی- ایرانی منظومه‌ای است منسجم، پایا و پویا از الگوهای رفتاری انتخابی نهادینه‌شده در افراد به‌منظور برقراری ارتباط



نمودار ۱۰. مؤلفه‌های شهر اسلامی استخراج از اسناد فرادست

مطلوب با خدا، خود، جامعه، طبیعت، حکومت، فضای مجازی که ریشه در اعتقادات، باورها، و نظام ترجیحات جامعه‌ی اسلامی ایران داشته و به دنبال دستیابی به حیات طیبه و قرب الی‌الله می‌باشد.

در ارتباط با سند حاضر با مباحث معماری و شهرسازی می‌توان به مواردی نظیر عدالت اجتماعی، کاهش فاصله طبقاتی و ارتقای کیفیت زندگی مردم، گسترش مشارکت عمومی و تشکل‌های مردم‌نهاد و رویکرد مدیریت نوین در حکمرانی شهری اشاره کرد.



نمودار ۱۱. مؤلفه‌های شهر اسلامی استخراج از اسناد فرادست در ارتباط با شهر مطلوب آیات قرآنی

### ۳. روش پژوهش

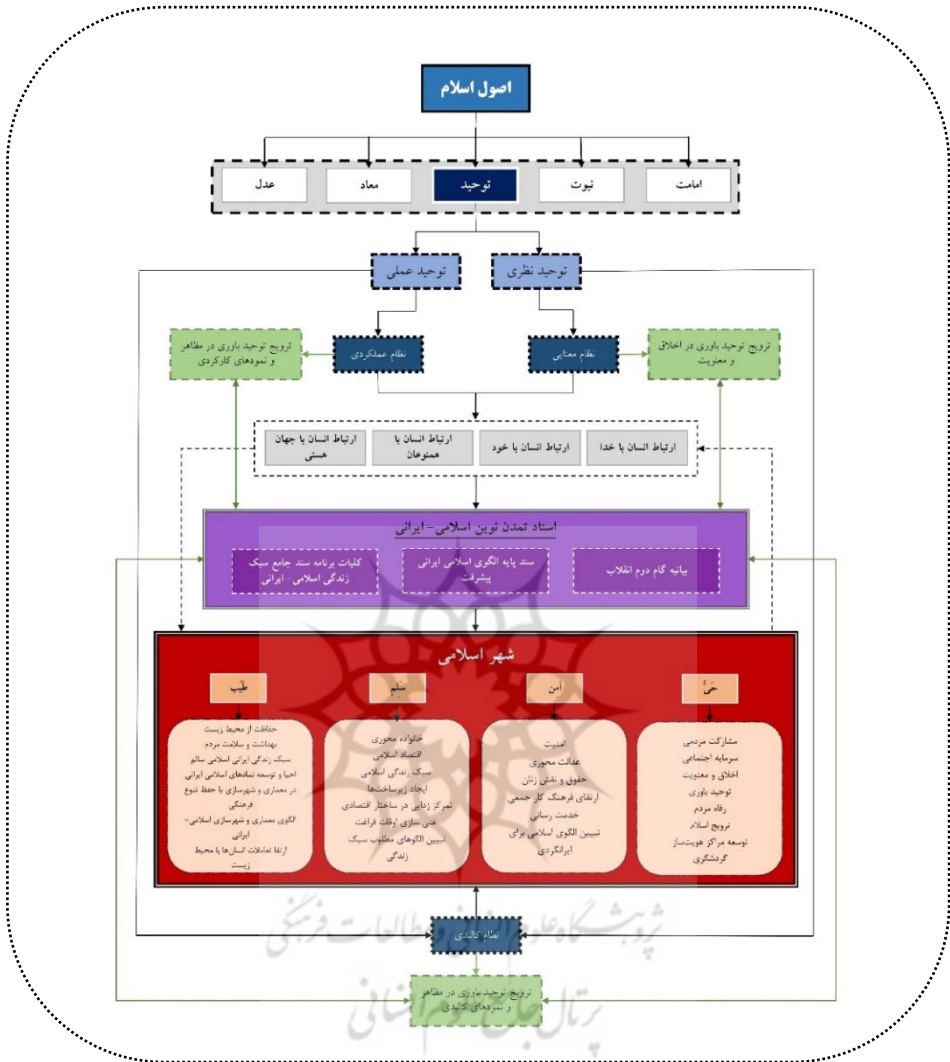
از نظر هدف، پژوهش از نوع مطالعات کاربردی- توسعه‌ای و به لحاظ ویژگی و ماهیت داده‌ها کیفی است. روش پژوهش تحلیل محتوا و توصیفی- تحلیلی و رویکرد استدلال منطقی و همچنین جمع‌آوری اطلاعات با بهره‌گیری از مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی است. در پژوهش حاضر، مؤلفه‌های مرتبط با شهر و شهرسازی اسلامی به روش تحلیل گفتمان از اسناد فرادست استخراج گردیده است به این صورت که ابتدا با توجه به هدف مطالعه ۳ سند بالادستی مطالعه گردید و کلیدواژه‌ها و مؤلفه‌های مرتبط با شهر اسلامی استخراج گردید و در گام بعدی به ارتباط این

مؤلفه‌ها با شهر مطلوب آیات قرآنی پرداخته شد و در نهایت به یک مدل مفهومی شامل مؤلفه‌های شهر مطلوب تحت اصل توحیدی دست یافتیم.

#### ۴. بحث و یافته‌ها

سند الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، بیانیه گام دوم انقلاب و سند جامع سبک زندگی اسلامی - ایرانی به‌عنوان الگوهای پایه،

نشان‌دهنده‌ی پیشرفت کلی تحولات مطلوب ایران در عرصه اندیشه، علم، معنویت و زندگی به سمت تمدن نوین ایرانی اسلامی در نیم‌قرن آینده است. این اسناد با مشارکت وسیع اندیشمندان و صاحب‌نظران ایرانی، بر اساس جهان‌بینی و مبانی اسلامی و ارزش‌های انقلاب اسلامی و با توجه به ضروریات اجتماعی و فرهنگی ایران، با استفاده از روش‌های علمی و با بهره‌گیری از دستاوردهای بشری و بررسی آینده تحولات جهانی نگارش یافته و شامل: مبانی، ایده آل‌ها، رسالت، افق و تدابیر رسیدن به تمدن نوین ایرانی - اسلامی می‌باشند که در خصوص مبحث حاضر نیز یعنی ابعاد و نظام شهر اسلامی به‌طور خاص مورد بررسی قرار گرفته است و به‌این ترتیب، راهبردهای اساسی از اسناد مذکور در راستای تبیین شهر اسلامی استخراج گردید. دیاگرام شماره ۱۰ مؤلفه‌های مستخرج از اسناد بالادستی را نشان می‌دهد که در برخی از مؤلفه‌ها اسناد دارای همپوشانی نسبی می‌باشند که حاکی از همسو بودن اهداف اسناد می‌باشد. در واقع این دیاگرام گویای این واقعیت است که با تکیه بر تنظیم روابط و تعامل مردم با خدا، خود، جامعه و نیز توجه به طبیعت و محیط‌زیست و استفاده از ظرفیت‌های آن، توجه به مباحث فرهنگی هر جامعه، استفاده از الگوهای عدالت و مشارکت با رویکرد اسلامی می‌توان در راستای توسعه مؤلفه‌های شهر اسلامی و شهرسازی اسلامی کشور گام برداشت. در گام آخر نیز از آنجایی که اسناد بالادستی به‌عنوان سند راهبردی شکل‌دهنده اصول همه‌جانبه برای کشور می‌باشند؛ بنابراین زمینه‌های شکل‌گیری یک شهر اسلامی مطلوب را نیز دارا می‌باشند، مؤلفه‌های شهر اسلامی در اسناد بالادستی استخراج و با نظام‌های سه‌گانه شهر اسلامی انطباق گردید. بدین ترتیب به‌طور خلاصه در این پژوهش به ارائه مدل مفهومی و اجرایی شهر اسلامی تحت اصل توحیدی و با ارائه شاخص‌های کلان پیاده‌سازی آن به روشی جامع و علمی در نمودار شماره ۱۲ تلاش شده است.



نمودار ۱۲. مدل مفهومی و اجرایی مؤلفه‌های شهر اسلامی در اسناد ۳ گانه تحت اصل توحیدی

### نتیجه‌گیری

همواره شهر مساعد و مطلوب، از آرزوهای تمام جوامع بشری بوده است که از گذشته تلاش بر این بوده که از رعایت مقررات و ضوابط در طراحی و ساخت شهرها و سکونتگاههای انسانی به آن دست پیدا کنند. بدون شک فرهنگ هر جامعه و جهان‌بینی حاکم بر آن جامعه هم بر کالبد

شهرها و هم بر سبک زندگی ساکنین آن مؤثر است. در این میان، جهانبینی جهان‌شمول اسلامی، انسان و زندگی او را در هیچ عرصه‌ای فراموش نکرده و بر اساس اصول توحیدی، نیازهای واقعی او را در تمام ابعاد مادی و معنوی در نظر گرفته است. بنابراین شهر اسلامی متشکل از مبانی نظری برخوردار است از اسلام می‌باشد که در ذات خود متشکل از توحید نظری و عملی می‌باشد که همواره در طراحی و برنامه‌ریزی و ایجاد محیط زندگی برای مسلمانان این اصول و مبانی نظری باید رعایت شوند و بر روابط و ارتباطات عاگانه انسان (ارتباط انسان با خدا، ارتباط انسان با خود، ارتباط انسان با جهان هستی و ارتباط با هموعان خود) حاکم باشند. در این پژوهش بر مبنای اهداف و پرسش‌هایی که تدوین شد، پژوهشگران به دنبال تدوین مؤلفه‌های شهر اسلامی از منظر اسناد بالادستی بودند. لذا در این راستا در گام اول با بررسی نظرات اندیشمندان و پژوهشگران در این زمینه ابعاد و مؤلفه‌های شهر اسلامی بر اساس اصل توحید (نمودار شماره ۹) شناسایی و معرفی گردید. در گام بعدی با توجه به پرسش اول پژوهش پس از مطالعه اسناد ۳گانه بالادستی (بیانیه دوم انقلاب، الگوی پایه ایرانی اسلامی پیشرفت و کلیات جامع سبک اسلامی - ایرانی)، مؤلفه‌های مرتبط با شهر اسلامی شناسایی و تبیین گردید که در نمودار شماره ۱۰ به‌طور کامل شاخص‌ها عنوان گردیده‌اند (نمودار شماره ۱۰). در گام آخر نیز از آنجایی که اسناد بالادستی به‌عنوان سند راهبردی شکل‌دهنده اصول همه‌جانبه برای کشور می‌باشند بنابراین زمینه‌های شکل‌گیری یک شهر اسلامی مطلوب را نیز دارا می‌باشند، مؤلفه‌های شهر اسلامی در اسناد بالادستی استخراج و با نظام‌های سه‌گانه شهر اسلامی انطباق گردید. و برای پاسخ به پرسش دوم با برقراری ارتباط بین مؤلفه‌ها به سه اصل ترویج توحیدباوری در اخلاق و معنویت، ترویج توحیدباوری در مظاهر و نمودهای کارکردی و درنهایت ترویج توحیدباوری در مظاهر و نمودهای کالبدی دست‌یافته شد؛ بدین ترتیب یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که بین مؤلفه‌های شهر اسلامی اسناد بالادستی با اسناد اصول اسلام توحیدی ارتباط وجود دارد که منجر به ارائه یک مدل مفهومی و اجرایی شهر اسلامی با توجه به اصل توحیدی و معرفی شاخص کلان پیاده‌سازی آن شده است.

همان‌گونه که بحث شد، توحید، مهم‌ترین آموزه اسلامی و زیربنای ادیان آسمانی به شمار می‌رود و به‌عنوان بنیادی‌ترین اصل اعتقادی در اسلام، به معنای یکتا و بی‌مانند دانستن خداوند و همچنین بی‌شریک بودن او در خلق جهان. توحید در فرهنگ اسلامی در برابر شرک دانسته شده و

متکلمان مسلمان، مراتبی برای آن برشمرده‌اند. اصل توحید به دو بخش توحید نظری و توحید عملی تقسیم می‌شود. طبق مطالعات انجام‌شده توحید نظری شامل توحید در ذات، توحید در صفات و توحید در افعال الهی است و توحید عملی، توحید در عبادت را شامل می‌شود. از طرفی در پژوهش حاضر مشخص گردید شهر اسلامی مبتنی بر سه نظام معنایی، عملکردی و کالبدی است. نظام معنایی در شهر اسلامی متأثر از توحید نظری بوده و به دنبال ترویج توحیدباوری در اخلاق و معنویت می‌باشد. نظام عملکردی نیز متأثر از توحید عملی بوده و هدف آن ترویج توحیدباوری در مظاهر و نمودهای کارکردی است. سومین نظام یعنی نظام کالبدی متأثر از ترکیب توحید نظری و عملی می‌باشد که به دنبال ترویج توحیدباوری در مظاهر و نمودهای کالبدی است. شهر اسلامی در ذات خود از ارتباطات چهارگانه انسان تشکیل شده است که در غالب این سه نظام و متأثر از مراتب توحید می‌باشد. به جهت اینکه که اسناد سه‌گانه بالادستی (بیانیه دوم انقلاب، الگوی پایه ایرانی اسلامی پیشرفت و کلیات جامع سبک اسلامی - ایرانی)، به‌عنوان سند راهبردی شکل‌دهنده اصول راهبردی کشور در تمام جنبه‌ها می‌باشند؛ زمینه‌های شکل‌گیری یک شهر اسلامی مطلوب را نیز دارا می‌باشند. در این پژوهش در انتها پس از استخراج مؤلفه‌های مرتبط با شهر اسلامی در اسناد سه‌گانه بالادستی و انطباق آن با نظام‌های سه‌گانه شهر اسلامی متأثر از توحید نظری و توحید عملی به چهار زیرمجموعه شهر اسلامی یعنی حَی، اَمِن، سَلِم و طَیْب دست یافته شد، آنچه در نمودار شماره ۱۲ دارای اهمیت می‌باشد کالبد و کارکرد شهر اسلامی، تجسم فرهنگ و نمایش تأثیر اصول و معنویت و اخلاق اسلام توحیدی است؛ از این جهت، منظر، کالبد و کارکرد شهر می‌تواند ارزش‌های حاکم بر جامعه را به نمایش گذارد. در شهر مطلوب اسلامی با توجه به مؤلفه‌های توحیدباوری در اخلاق، امنیت، معنویت و مشارکت عمومی به‌عنوان سرمایه اجتماعی و تأثیر مستقیم آن در تحول کارکردهای شهری من‌جمله کارکردهای فرهنگی و احیا و توسعه نمادهای ایرانی اسلامی با حفظ بومی‌سازی در شهرسازی اسلامی به‌گونه‌ای با رویکرد عدالت محورانه بین کارکردهای شهر و نیاز مردم توحیدباور تطابق وجود داشته باشد و درنهایت در کالبد شهر برای دستیابی به کالبد معنوی و روح معنوی در شهر اسلامی نمود پیدا کند.

**تشکر و قدردانی:**

ابراز نشده است.

## تضاد منافع:

نویسنده تضاد منافی اعلام نکرده است.

## منابع

- قرآن کریم.
- آیشم، م. (۱۴۰۰). شاخص‌های شهر اسلامی از منظر آرمان‌های نظام جمهوری اسلامی ایران بر اساس مبانی، فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی، دوره ۶، ش ۱، صص ۲۱۱-۲۳۲.  
<http://ciauj-tabriziau.ir/article-1-284-fa.html>
- اسلامی، ع.، و مورینی، م. (۱۳۷۵). پرسش پژوهشگران غربی از هویت شهر اسلامی، نشریه آبادی، دوره ۶، ش ۲۲، صص ۲۰-۲۷. <https://noandishaan.com/30562>
- بابایی، ح. (۱۳۹۰). تمدن و تجدد، قم، پژوهشگاه علوم فرهنگ اسلامی.
- الگوی پایه ایرانی، اسلامی پیشرفت. (۱۳۹۷).
- بلالی اسکویی، آ. (۱۳۹۸). شهر اسلامی، از نظریه تا بیانیه، قزوین، انتشارات جهاد دانشگاهی.
- بلالی اسکویی، آ.، کی‌نژاد، م.، و زکی پور، ن. (۱۳۹۹). تبیین مؤلفه‌ها و شاخص‌های شهر امن با رویکرد اسلامی، فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی، دوره ۸، ش ۲۶، صص ۱۲۵-۱۵۲.  
<http://jria.iust.ac.ir/article-1-1272-fa.html>
- بemat، ن. (۱۳۶۹). شهر اسلامی، ترجمه محمدحسین حلیمی و میثقه اسلامبولچی، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- بیات، ب. (۱۳۹۳). رویکرد اسلامی به شهر؛ ویژگی‌های شهر اسلامی، فصلنامه علمی-پژوهشی نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان، دوره ۴، ش ۱، صص ۱۳۷-۱۶۷.  
<https://doi.org/10.22059/jstmt.2014.57079>
- بیانیه‌ی گام دوم انقلاب اسلامی ایران. (۱۳۹۷). موجود در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
- جان احمدی، ف. (۱۳۸۸). تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، تهران، انتشارات نشر معارف.
- جوادی آملی، ع. (۱۳۸۶). انتظار بشر از دین، قم، انتشارات اسرا.

- خامنه‌ای، س. (۱۳۹۲). بیانات، برگرفته از سایت (www.khamenei.ir).
- خیام باشی، ا. (۱۴۰۰). برنامه‌ریزی و طراحی الگوی قرآنی شهر طیب منطبق با گام دوم انقلاب، در تحقق کالبدی تمدن سازی نوین اسلامی، قرآن، فرهنگ و تمدن، دوره ۲، ش ۴، صص ۱۲۰-۱۴۸. <https://doi.org/10.22034/jksl.2021.306208.1037>
- خدایی، ز.، و تقوایی، ع. (۱۳۹۰). شخصیت شناسی شهر اسلامی؛ با تأکید بر ابعاد کالبدی شهر اسلامی، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، دوره ۲، ش ۵، صص ۱۰۳-۱۱۳. <https://sid.ir/paper/177413/fa>
- دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی. (۱۴۰۱). برنامه جامع سبک زندگی اسلامی- ایرانی. ذاکری، م.، و شیروانی شیرینی، ع. (۱۴۰۰). تحلیل محتوای بیانیه‌ی گام دوم انقلاب بر مبنای مؤلفه‌های هویت آفرینی اسلامی- ایرانی، فصلنامه‌ی مطالعات ملی، دوره ۲۳، ش ۸۹، صص ۳۳-۵۱. [https://www.rjnsq.ir/article\\_146708.html](https://www.rjnsq.ir/article_146708.html)
- زرین کوب، ع. (۱۳۸۴). کارنامه اسلام، چاپ نهم، تهران، مؤسسه انتشارات امیرکبیر.
- سجادزاده، ح.، و موسوی، س. (۱۳۹۳). ابعاد چیستی شناسی و هستی‌شناسی شهر اسلامی از منظر متون اسلامی، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، ش ۱۶، صص ۵-۱۷. <https://sid.ir/paper/177432/fa>
- شورای عالی معماری شهرسازی. (۱۳۹۱). سند شاخص‌های لازم‌الرعایه جهت نیل به شهرسازی و معماری اسلامی- ایرانی.
- صداقتی، ع. (۱۴۰۱). بازتاب سبک‌نویین زندگی شهری بر ترجیحات افراد و مؤلفه‌های توسعه مسکن اسلامی، فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی، دوره ۷، ش ۱، صص ۱-۲۰. <http://ciauj-tabriziau.ir/article-1-335-fa.html>
- عباس‌زاده، ر. (۱۴۰۱). مؤلفه‌های هنجاری رسانه تمدن ساز بر اساس بیانیه گام دوم انقلاب، فصلنامه علمی- پژوهشی اسلام و مطالعات اجتماعی، سال ۹، ش ۳۶، صص ۹۲-۱۲۲. <http://dx.doi.org/10.52547/ciauj.7.1.1>
- کلانتری، ع.، و بخشی‌زاده، ح. (۱۳۹۹). معیارهای عدالت اجتماعی در شهر اسلامی، فصلنامه علمی- پژوهشی نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان، دوره ۱۰، ش ۱، صص ۳۰. <https://www.doi.org/10.22059/jstmt.2020.295303.1325>



- قیصری، ن. (۱۳۹۸). شهر؛ مکان مطلوب تمدن سازی در الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، دوفصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، دوره ۷، ش ۱۳، صص ۳۶-۶۲. [https://www.ipoba.ir/article\\_106361.html](https://www.ipoba.ir/article_106361.html)
- مردانی، ز. (۱۳۹۴). طبقه‌بندی آراء متفکران مطالعات شهر اسلامی، باغ نظر، دوره ۱۲، ش ۳۵، صص ۶۵-۷۴. [https://www.bagh-sj.com/article\\_11718.html](https://www.bagh-sj.com/article_11718.html)
- منتظری، م.، بهمنی، ا.، و فتحی زاده، ع. (۱۳۹۷). الگوی حکمرانی خوب از دیدگاه نهج البلاغه: گامی در جهت تبیین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، دوفصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، دوره ۶، ش ۱۱، صص ۱۳۳-۱۵۴. [https://www.ipoba.ir/article\\_93029.html](https://www.ipoba.ir/article_93029.html)
- نقی زاده، م. (۱۳۹۴). الگو، مبانی، ارکان، صفات و اصول شهر اسلامی، فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی، دوره ۱، ش ۱، صص ۶۳-۸۰. <http://ciauj-tabriziau.ir/article-1-69-fa.html>
- نقی‌زاده، م. (۱۳۷۷). صفات شهر اسلامی در متون اسلامی. نشریه هنرهای زیبا، دوره ۴ و ۵، ش ۱۴۱۳، صص ۴۷-۶۱. [https://jhz.ut.ac.ir/article\\_17130.html](https://jhz.ut.ac.ir/article_17130.html)
- نقی‌زاده، م. (۱۳۸۸). طرح کلی برنامه جامع احیاء شهر اسلامی، تهران، کتاب ماه هنر.
- نقی‌زاده، م. (۱۳۸۹). تأملی در چیستی شهر اسلامی، مطالعات شهر ایرانی- اسلامی، دوره ۱، ش ۱، صص ۱-۱۴. <https://sid.ir/paper/177342/fa>
- نوروزی فیروز، ر. (۱۳۹۱). نقش انقلاب اسلامی و الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در ایجاد تمدن اسلامی- ایرانی، علوم سیاسی، سال ۱۵، ش ۶۰. <https://ecc.isc.ac/showJournal/670/55476/729332>
- وارثی، ح. (۱۳۹۰). ویژگی‌های شهر اسلامی، مجموعه مقالات نخستین همایش آرمان شهر اسلامی، اصفهان.

## References

- Holy Quran.
- Ayashm, M. (1400). "Indicators of the Islamic city from the perspective of the Islamic Republic of Iran's ideals based on basics and national documents", *The culture of Islamic Architecture and Urbanism*, Volume 6, No 1, 211-232 . <http://ciauj-tabriziau.ir/article-1-284-fa.html> [In Persian].
- Eslami, A., & Moorini, M. (1375). "The question of western researchers about the identity of the Islamic city", *Abadi Magazine*, Volume 6, No 22, 20-27. <https://noandishaan.com/30562> [In Persian].
- Babayi, H. (1390). *Civilization and modernity in contemporary Arab thought*, Qom, Research Institute of Islamic Culture Sciences. [In Persian].
- Document of the Iranian, Islamic model of progress (1397). [In Persian].
- Balali Oskuee, A. (1398). *Islamic city, from theory to statement*, Jihad Daneshgahi publisher. [In Persian].
- Balali Oskuee, A., Keynejad, M., & Zakipour, N. (1399). *Journal of reaserch in Islamic Architecture*, Volume 8, No 26, 125-152. <http://jria.iust.ac.ir/article-1-1272-fa.html> [In Persian].
- Bammate, N. (1369). *Cites Islam*, Islamic culture publisher. [In Persian].
- Bayat, B. (1393). Islamic approach to the city: Islamic City Characteristics, *Journal of Social Theories of Muslim Thinkers*, Volume 4, No 1, 137-167. <https://doi.org/10.22059/jstmt.2014.57079> [In Persian].
- Declaration of the second step of the Iranian Islamic Revolution (1397). [In Persian].
- Jan Ahmadi, F. (1388). *The history of Islamic culture and civilization*, Tehran, Nashr Moaref publisher. [In Persian].
- Javadi-Amoli, A. (1386). *Human expectation from religion*, Asra publisher. [In Persian].
- Khamenei, S. (1392). [www.khamenei.ir](http://www.khamenei.ir). [In Persian].
- khodayi, Z., & Taghvayi, A. (1390). Personality of the Islamic city; Emphasizing the physical dimensions of the Islamic city, *Iranian- Islamic City*, Volume 2, No 5, 103-113. <https://sid.ir/paper/177413/fa> [In Persian].

- Khayyam Bashi, E. (1400). Planning and designing the Quranic model of "Shahr Tayeb" in accordance with the second step of the revolution, in the physical realization of modern Islamic civilization, *Quran, culture and civilization*, Volume 2, No 4, 120-148.  
<https://doi.org/10.22034/jksl.2021.306208.1037> [In Persian].
- Comprehensive Islamic-Iranian lifestyle program (1401). [In Persian].
- Zakeri, M., & Shiravani Shiri, A. (1400). Analysis of the Revolution Second Step Statement Based on Islamic- Iranian Identity Making Components, *National studies Journal*, Volume 23, No 89, 33- 51.  
[https://www.rjnsq.ir/article\\_146708.html](https://www.rjnsq.ir/article_146708.html) [In Persian].
- Zarrinkoob, A. (1384). *The record of Islam*, Tehran, Amirkabir publisher.
- Sajadzadeh, H., & Mousavi, E. (1393). Aspects of the essence and ontology of the Islamic city from the perspective of Islamic texts, *Iranian- Islamic City*, No 16, 5-17. <https://sid.ir/paper/177432/fa> [In Persian].
- Document of essential indicators to achieve urban planning and Islamic-Iranian architecture (1391). [In Persian].
- Sedaghati, A. (1401). Reflection of Modern Urban Lifestyle on the Components of Islamic Housing Development, *The culture of Islamic Architecture and Urbanism*, Volume 7, No 1, 1-20.  
<http://ciauj-tabriziau.ir/article-1-335-fa.html> [In Persian].
- Abbaszadeh, R. (1401). The Normative Components of the Civilization-building Media Based on the Statement of the Second Phase of the Islamic Revolution of Iran, *Journal of Islam and social studies*, Volume 9, No 36, 92-122. <http://dx.doi.org/10.52547/ciauj.7.1.1> [In Persian].
- Kalantari, A., & Bakhshizadeh, H. (1399). Social Justice Criteria in Islamic city, *Journal of Social Theories of Muslim Thinkers*, Volume 10, No 1, 9-30. <https://www.doi.org/10.22059/jstmt.2020.295303.1325> [In Persian].
- Gheisari, N. (1398). City; A favorable place for civilization in the project of Iranian Islamic progress, *Islamic Iranian pattern of Development*, Volume 7, No 13, 36-62. [https://www.ipoba.ir/article\\_106361.html](https://www.ipoba.ir/article_106361.html) [In Persian].
- Mardani, Z. (1394). The Classification of Thinkers' Views in the Field of Studies of Islamic City, *Bagh-e Nazar*, Volume 12, No 35, 65-74.  
[https://www.bagh-sj.com/article\\_11718.html](https://www.bagh-sj.com/article_11718.html) [In Persian].

- Montazeri, M., Bahmani, A., & Fathizadeh, A. (1397). Model of Good governance from point of view of Nahj Al Balagha: step towards explaining Islamic-Iranian model of development, *Islamic Iranian pattern of Development*, Volume 6, No 11, 133-154.  
[https://www.ipoba.ir/article\\_93029.html](https://www.ipoba.ir/article_93029.html) [In Persian].
- Naghizadeh, M. (1394). Pattern, Basics, Pillars, Attributes and Principles of Islamic City. *The culture of Islamic Architecture and Urbanism*, Volume 1, No 1, 63-80. <http://ciauj-tabriziau.ir/article-1-69-fa.html> [In Persian].
- Naghizadeh, M. (1377). Attributes of "Islamic City" in "Islamic Texts", *Honar-Ha-Ye-Ziba*, Volume 4-5, No 1413, 47-61.  
[https://jhz.ut.ac.ir/article\\_17130.html](https://jhz.ut.ac.ir/article_17130.html) [In Persian].
- Naghizadeh, M. (1388). The outline of the comprehensive plan for revitalizing the Islamic city, Tehran, Art moon book. [In Persian].
- Naghizadeh, M. (1389). A reflection on what the Islamic city is, *Iranian-Islamic City*, Volume 1, No 1, 1-14. <https://sid.ir/paper/177342/fa> [In Persian].
- Norouzi, R. (1391). The role of the Islamic Revolution and the Iranian Islamic model of progress in the creation of Islamic-Iranian civilization, *Political science*, Volume 15, No 60.  
<https://ecc.isc.ac/showJournal/670/55476/729332> [In Persian].
- Varesi, H. (1390). *Islamic City Features*, Collection of Articles of the First Conference of Islamic Arman Shahr, Isfahan. [In Persian].

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی  
رتال جامع علوم انسانی